

- В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Одиссей, 2009. 960 с.
8. Чистова Л. Е. О способах организации и содержания притонов для потребления наркотических средств // Правовое и криминалистическое обеспечение управления органами расследования преступлений : сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф. : в 3 ч. М., 2011. Ч. 2. С. 340–346.
9. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2000. Ч. 2. 528 с.
10. Скригонюк М. І. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т, 2004. 518 с.

Одержано 12.10.2018

УДК 343.982.34

Тетяна Василівна ЮРЧИК,

головний експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень

та обліків відділу криміналістичних видів досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ СЛІДІВ РУК

У результаті взаємодії злочинця з об'єктами матеріального середовища місця події залишаються різноманітні сліди, найчастіше це сліди рук. Виявлення, фіксація та вилучення слідів рук з метою їх використання для розшуку злочинців та розслідування злочинів – важливе завдання спеціаліста-криміналіста під час огляду місця події і проведенні експертиз. Криміналістичне значення слідів рук полягає в тому, що за їх допомогою можна з'ясувати різні обставини справи – за розмірами сліду папілярного узору, шириною папілярних ліній та відстанню між ними встановлюють стать та вік особи, за взаємним розміщенням слідів на слідосприймаючій поверхні визначають механізм їх утворення, руку та палець, якими вони були утворені [1, с. 28].

Але основне значення слідів рук у тому, що вони широко використовуються для криміналістичної ідентифікації. Властивості папілярних узорів – індивідуальність, сталість та відновлюваність – роблять їх найбільш цінними об'єктами криміналістичної ідентифікації. Як ідентифікуючі об'єкти найчастіше виступають сліди пальців рук, однак ідентифікувати особу можна також за слідами долонь рук та слідами ступней.

Сліди рук на місці пригоди залишаються набагато частіше, ніж інші сліди. Вони можуть бути виявленими на різноманітних поверхнях предметів, яких торкався злочинець. Найчастіше це відчинені або зламані злочинцем вікна, двері, віконні чи дверні ручки, обв'язки, рами, скло, підвіконня, меблі тощо. Сліди рук можуть залишатися і на тих предметах, які злочинець переміщав. Якщо злочинець вмикав або вимикав електричне освітлення, сліди його рук можна виявити на електричних лампочках, вимикачах. Під час огляду автомобіля сліди рук знаходять на кермі, дверцятах, їх склі та ручках, вітровому склі, на інших предметах та деталях [2, с. 38].

У формуванні сліду беруть участь щонайменше два об'єкти: слідоутворюючий та сприймаючий, а найчастіше три – слідоутворюючий, сприймаючий та речовина сліду. Поняття слідоутворюючого та слідосприймаючого об'єкта завжди конкретне по відношенню до визначеного сліду. Механіка формування сліду така, що обидва взаємодіючі об'єкти теоретично і нерідко практично отримують зміни (сліди). При цьому із-за різних фізичних та інших властивостей дія одного об'єкту на інший буває більш значною та помітною.

При слідовому контакті об'єкти піддаються фізичній, хімічній або біологічній дії. Фізична дія носить механічний або тепловий характер: сліди утворюються в результаті відмінностей механічних властивостей чи температури взаємодіючих об'єктів. Механічна та тепла дія нерідко суміщаються. Так, свічка, яка затиснута в руці, одночасно піддається термічній і механічній дії - вона розм'якшується і деформується. При цьому термічна дія створює умови для деформації в результаті механічної дії. Суто термічна дія може викликати лише сліди горіння або плавлення сприймаючого об'єкта, які, як правило, мають вкрай мале ідентифікаційне значення.

Відображення в результаті хімічної дії рідко зустрічається на практиці, оскільки хімічно активні речовини, як правило, ізолюють від інших об'єктів, вони відносно рідко стають знаряддям злочину чи об'єктом злочинних посягань. Слідами хімічної дії є, наприклад, корозія металу в результаті відкладання потожирової речовини папілярних узорів рук.

Слідом біологічної дії є зміна кольору тканини в результаті гниття кров'яного сліду папілярного узору або дія мікроорганізмів у потожировій речовині, яка може змінити колір поверхні чи знищити блиск металу в місці контакту.

Зазначимо, що механізм утворення слідів біологічної дії насправді носить хімічний характер, але причини процесів, що відбуваються при цьому - чисто біологічні [3, с. 122].

Сили молекулярного зчеплення та інші внутрішні сили кожного тіла чинять опір будь-яким зовнішнім діям, що порушують або змінюють форму поверхні, внутрішню будову та інші властивості цього тіла. При взаємодії фізичних тіл, одне з яких є слідоутворюючим, а інше - сприймаючим об'єктом, свої властивості в незмінному вигляді зберігають об'єкти, внутрішні сили яких є переважаючими. Так, механічні властивості шкіри пальця руки, наприклад, її властивість опору зовнішній дії, буде вище відповідних властивостей пластиліну, тому при контактуванні деформується саме пластилін, сприймаючи папілярний рельєф шкіри.

Якщо ж сприймаюча поверхня вкрита тонким шаром речовини, остання під дією сил тертя та прилипання може відділитися та нашаруватися на слідоутворюючий об'єкт. При цьому створюються сліди відшарування. Отже, в залежності від характеру змін, внесених у сприймаючий об'єкт, сліди можна підрозділити на дві групи: поверхневі та вдавнені.

Сліди відносяться до поверхневих, якщо їх формування викликає не взаємодією зовнішніх поверхонь тіл, і за умови, що ця дія не призвела до необоротних змін стану внутрішніх частин і форми слідоприймаючого об'єкта. При утворенні поверхневих слідів змінюються колір і структура поверхні сприймаючого об'єкта; цих змін, викликаних нашаруванням або відшаруванням речовини сліду, достатньо для виявлення та вивчення останнього. Прикладом може бути слід пальця руки на склі.

Сліди нашарування можна також розділити на забарвлені і невидимі (латентні). Забарвлені сліди пальців рук залишають пальці, забруднені сторонніми речовинами. Найбільш поширений вид таких слідів – сліди пальців, забруднених пилом та кров'ю. Якщо палець притиснути до тонкого шару пилу, якась його частина прилипає до папілярних ліній і коли цим пальцем доторкуються до вільної від пилу поверхні, одержують пальцевий слід, який в сприятливих умовах повністю піддається ідентифікації і може бути настільки чітким, що за ним можна брати довідки за криміналістичними обліками. Аналогічно може утворитися слід пальця, забрудненого іншою речовиною, наприклад, фарбою, чорнилом, сажею, борошном, вапном, крейдою, туалетною пудрою, мастилом, деякими видами матеріалів для заповнення сейфів тощо.

Поверхневі сліди рук можуть бути також у вигляді слідів відшарування. Вони, як правило, залишаються на гладкій поверхні, вкритій незначним, досить тонким шаром якої-небудь сторонньої речовини, наприклад, пилу, сажі, фарби. Доторкуючись до таких предметів, рука знімає з них частки сторонньої речовини, оголюючи по-верхню самого предмета. При цьому гребені папілярних ліній, доторкуючись поверхні предмета, знімають з нього частки сторонньої речовини, тоді як борозенки узору не входять, у контакт з поверхнею предметів, і у відповідних їм місцях частки сторонньої речовини зберігаються. У результаті такого відшарування на поверхні предмета створюється відображення рельєфу руки, в тому числі і мікрорельєфу шкіри.

Вдавнені сліди відносяться до видимих слідів, а поверхневі можуть бути видимими та невидимими. Не всі видимі сліди добре помітні і їх можна легко відшукати. Іноді погано помітні із-за незначного рельєфу вдавнені сліди та із-за мало контрастного кольору – поверхневі забарвлені сліди. Серед поверхневих досить поширені маловидимі безкольорові сліди (наприклад, потожирові), виявити їх можна лише завдяки змінам, які вони вносять у структуру сприймаючого об'єкта. Однак загальне, що об'єднує такі сліди, які відносяться до групи видимих – це можливість безпосередньо сприйняти їх зором (навіть якщо для цього необхідно освітлити їх під гострим кутом). Невидимі ж сліди при будь-якому освітленні неможливо сприйняти зором. Але, оскільки вони відрізняються від сприймаючого об'єкта

хімічними властивостями, адгезією, адсорбцією, електропровідністю або властивістю відбивати, поглинати чи виділяти промені електромагнітного спектра (інфрачервоні, ультрафіолетові, рентгенівські), їх можна виявити.

Розглянута класифікація та ознаки, які лежать в її основі, визначаються властивостями утворюючого та сприймаючого об'єктів речовини сліду та умов слідоутворення. Отже, за ступенем деформації слідосприймаючої поверхні сліди рук поділяють на об'ємні та поверхневі:

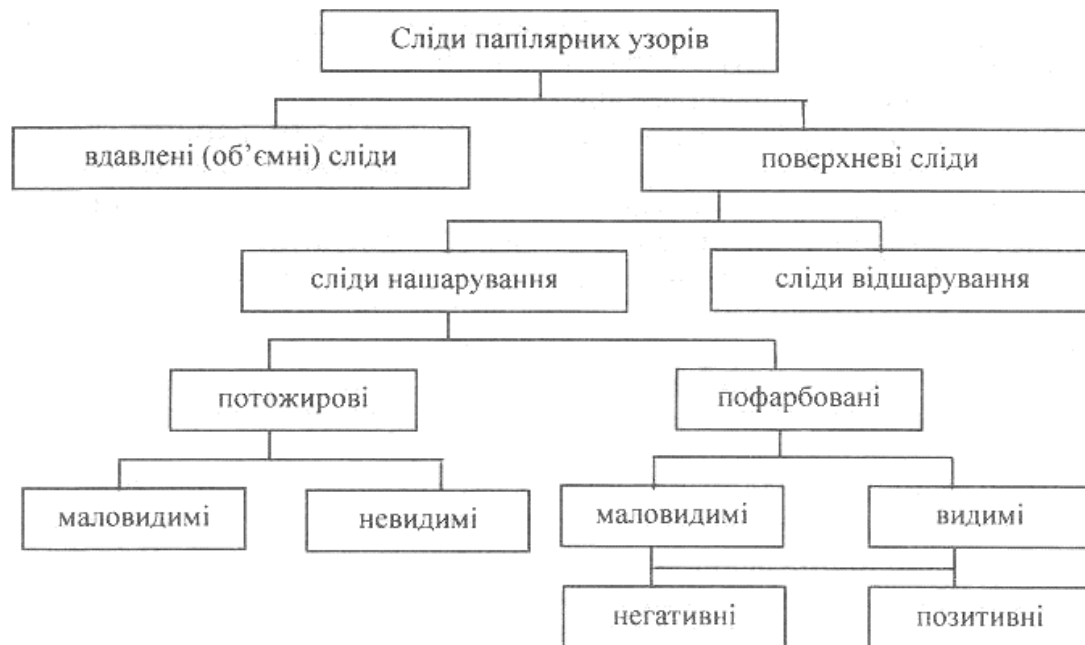

Рисунок – Схема класифікації слідів рук [2, с. 35]

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Безбарвні сліди пальців рук зберігаються практично необмежений час, якщо тільки вони не піддаються хімічному, механічному чи температурному впливу з боку сприймаючої поверхні або навколишнього середовища.

2. На глянцевиx поверхнях пальцеві сліди можуть зберігатися під дощем протягом кількох діб (близько 7) і деякий час – у снігу та воді (близько 14 діб). В останньому випадку перед обробкою сліду необхідно дати йому поступово відтанути або обсохнути.

3. Сліди папілярних узорів легко змиваються органічними розчинниками - спиртом, гасом, бензином тощо. Водю легко змиваються сліди, утворені переважно потом.

4. Під дією високої температури (200–300 °C) свіжі потожирові сліди буріють, спікаються і стають більш видимими. Але свіжі сліди, утворені потом, при такій температурі зникають.

Список бібліографічних посилань: 1. Шевцов С. О. Установлення індивідуальних ознак злочинця за результатами огляду місця події // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. 240с. 2. Дубовий П. О., Лукошенко В. Я., Рибалко Я. В., Тимошенко П. Ю., Чорнобай Л. М. Криміналістичне дослідження слідів рук. Київ, 2000. 151 с. 3. Салтевський М. В. Криміналістика. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. 528 с.

Одержано 15.10.2018

УДК 343.123.12(477+100)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4771-0531>

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ДЕТЕКТИВА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОГО І ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

За дослідженням в законодавстві та практиці правозастосування правоохоронних органів України з'явився такий новий учасник (суб'єкт) кримінально-правових відносин, як детектив, що підлягає теоретичному переосмисленню цієї новації і проведенню відповідних досліджень. Без порівняльного аналізу національного і зарубіжного законодавства здійснити вказане неможливо. Детективи як учасники (суб'єкти) національного кримінального процесу набули повноважень на здійснення кримінального провадження із набранням чинності Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Як повідомив очільник Національного антикорупційного бюро України А. Ситник, детективи внесли перші кримінальні провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань 4 грудня 2015 року. Згідно з ч. 1 ст. 38 КПК України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; д) органів Державної кримінально-виконавчої служби (з 21.12.2016); підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

Підслідність детективів Національного антикорупційного бюро України визначається ч. 5 ст. 216 КПК України. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 41 КПК України оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Під час виконання доручень слідчого, прокурора працівник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Згідно з абзацом 11 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами Національного антикорупційного бюро України – детективами, оперативно-технічними підрозділами, підрозділами внутрішнього контролю. Проаналізувавши вищевказані положення чинного законодавства України, доходимо висновку, згідно з яким у випадку здійснення кримінального провадження детективи Національного антикорупційного бюро України наділені повноваженнями слідчого. Одночасно вони, на відміну від слідчого, є повноправними суб'єктами здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Слід також зазначити, що суб'єктами досудового розслідування є підрозділи детективів, підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, а суб'єктами оперативно-розшукової діяльності є детективи, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.